

בישול אחר בן דרוסאי - שיטות / הרב י"צ רימון

המרכז האקדמי לב - הלכות בישול 12

- א. אין איסור בישול בדבר יבש מבושל כל צרכו
- ב. מחלוקת הראשונים בבישול אחר בן דרוסאי
- ג. שלוש הבנות בשיטת הרמב"ם
- ד. שולחן ערוך וביאור הלכה - איסור דאורייתא
- ה. פמ"ג: כל שיש ספק פלוגתא - אין לאסור בדיעבד

א. אין איסור בישול בדבר יבש מבושל כל צרכו

מורי ורבותי, אנחנו בעזרת ה' יתברך מתחילים 'בישול אחר בישול'. הנושא של בישול אחר בישול הוא אחד הנושאים החשובים והמעניינים בהלכות בישול בשבת, הוא גם מעניין, גם יש בו סברות ובידורים שצריך לברר, וגם נושא מאוד מעשי, אולי אחד הנושאים הכי מעשיים בהלכות שבת זה הנושא של 'בישול אחר בישול'.

היום אנחנו נתחיל מהרקע של בישול אחר בישול, נדבר יותר על 'בישול אחר בן דרוסאי', בעזרת ה' בשיעור הבא נדבר על בישול אחר בישול בלח שהצטנן. ואנחנו אחרי זה נרחיב בעוד כמה דברים - מחלוקות הפוסקים בענייני בישול אחר בישול. בואו נתחיל.

אז המקור היסודי לבישול אחר בישול זה המשנה בשבת קמה עמוד ב, המשנה אומרת:

כל שבא בחמין מערב שבת - שורין אותו בחמין בשבת.

(תלמוד בבלי שבת קמה:)

ובגמרא כאן מבואר שאין איסור בישול בדבר שכבר התבשל, 'כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת'. והיסוד הזה עולה גם מתחילת דברי הגמרא בפרק כירה, פרק שלישי, שאוכל

שהורדת אותו מהאש, סיר שהורדת אותו מהאש - במקרים מסוימים מותר להחזיר אותו אל האש, ומכאן רואים שאם התבשיל מבושל אין בעיה לחמם עוד פעם. לחמם עוד פעם זה לא מוגדר כ'בישול'.

אז לאור הדבר הזה ברור לנו שתבשיל יבש שמבושל כל צרכו אין בו איסור בישול, מותר להניח אותו על האש, אפילו אם הוא קר. עכשיו, רק צריך לחלק כל הזמן, ולזכור שאנחנו מדברים על גדרי הלכות בישול, אנחנו לא מדברים על איסורי דרבנן בבישול. אנחנו בסימן שי"ח, אנחנו לא בסימן רנ"ג. שי"ח עוסק בהגדרה מה נקרא בישול, וזה הנושא שלנו. גם אחרי שאנחנו אומרים שאין בעיה של בישול, למשל דבר יבש מבושל כל צרכו אין בו בעיה של בישול, כל זה מצד גדרי בישול, מצד שי"ח, אחרי זה צריך לברר האם גם מדרבנן מותר, אולי מדרבנן יש סייגים, לפעמים שאלה של 'שמא יחתה בגחלים', לפעמים של 'מחזי כמבשל' - כל זה מדרבנן, וכל זה בסימן רנ"ג. אנחנו לומדים עכשיו את גדרי בישול בשי"ח, אחרי זה נעבור לרנ"ג, בעוד כמה וכמה שיעורים, ונדבר על הגדרים מדרבנן.

הדברים האלה קצת מסבירים גם מה שפתחתי בהתחלת השנה, שיש דברים שלפעמים ללמוד אותם מהשולחן ערוך זה קצת מורכב, כי השולחן ערוך לא ניסה לכתוב בצורה מתודית, איך ללמד, הוא דיבר לפי סדר היום. השולחן ערוך מדבר קודם כל על הגדרים מדרבנן, 'נראה כמבשל', 'שמא יחתה בגחלים' - זה הוא מדבר בסימן רנ"ג. ואחרי הרבה סימנים, כשהוא יגיע לסימן שי"ח, פתאום הוא יגיד לנו מה נקרא בכלל בישול. אבל ההגיון אומר ללמד אחרת, קודם כל תסביר מה זה בישול, אחרי שתגיד 'טוב, בזה אין בישול' - תעבור לשלב הבא ותגיד האם מותר גם מדרבנן לשים או שיש בעיות נוספות שחכמים גזרו עליהן? אבל השולחן ערוך הפך את זה, כי השולחן ערוך התחיל בלפני שבת, ולפני שבת

לשים אוכל אין בעיה של בישול, לכן הוא התחיל הפוך, אבל מבחינת הלימוד זה קצת יותר מורכב.

ב. מחלוקת הראשונים בבישול אחר בן דרוסאי

עכשיו אנחנו רוצים לברר מה בדיוק נמצא בגדרים של 'אין בישול אחר בישול'. אז דבר ראשון שנדבר עליו זה 'בישול אחר בן דרוסאי'. השיעור של 'בן דרוסאי' הוזכר בגמרא בכל מיני הקשרים אחרים, הוא הוזכר בגמרא לעניין שהייה, הגמרא בשבת דף לו מדברת על שיטת חנניה שאם מאכל מבושל 'כמאכל בן דרוסאי' מותר להשהות אותו לפני השבת על האש. אז זה דין אחד של שהייה.

מאכל בן דרוסאי הוזכר גם במנחות דף נז, שם זה מדבר על השיעור שמתחייבים עליו בבישול. כלומר, הגמרא מדברת על בן דרוסאי, והיא אומרת ש'אם מהפך בה משני הצדדים כמאכל בן דרוסאי', כלומר אם הוא בישול אותה כמאכל בן דרוסאי, זה נחשב כבישול.

אז יש לנו מקרה אחד שמדבר לגבי שהייה, יש לנו מקרה אחר שמדבר שאם זה הגיע לבן דרוסאי זה נחשב בישול, אבל לא כתוב לנו באף מקום בש"ס האם אחרי שזה הגיע לבן דרוסאי עדיין יש איסור בישול. אם אתה מביא דבר מאפס לבן דרוסאי – עברת על איסור בישול, זה ברור. זה הגמרא במנחות. אבל מה קורה אם הבאת דבר מבן דרוסאי לכל צרכו? האם במקרה כזה עוברים על איסור בישול או שאני אומר שאם זה מבושל כבן דרוסאי זה כבר מבושל?

ובדבר הזה יש לנו מחלוקת בין הראשונים. הגמרא בשבת קמה עמוד ב מביאה דוגמא 'לכל שבא בחמין', דוגמא לדבר שמותר להמשיך לבשל אותו, והיא אומרת 'כגון תרנגולתא דרבי אבא', התרנגולת של ר' אבא – אותה מותר להמשיך לבשל. מה זו

התרנגולת הזאת? אומר הרשב"א בשבת דף לט שהתרנגולת הזאת זו תרנגולת שמבושלת כבן דרוסאי, ומעליה מותר לבשל. כלומר, לפי הרשב"א אחרי בן דרוסאי אין בעיה של בישול. הרשב"א מבאר את זה גם בסוגיית 'מגיס', גם שם הרשב"א מבאר שאם זה בן דרוסאי – אין איסור בישול מעל בן דרוסאי. דברים דומים כותבים הרמב"ן, והרמ"ך (ר' משה כהן).

תוס' בשבת דף לט עמוד א אומרים על 'כל שבא בחמין':

כל שבא בחמין מלפני השבת – פירוש שנתבשל לגמרי.

(תוספות שבת לט.)

אז מהתוס' בדף לט משמע שאם זה מעל בן דרוסאי יש איסור בישול.

מאידך, בתוס' בשבת דף לו עמוד ב הם מדברים על כך שאפילו אם זה נתבשל רק כמאכל בן דרוסאי מותר להחזיר בשבת עצמה. כלומר, מתוס' שם, בדף לו עמוד ב, עולה שאין איסור בישול אם זה מבושל מעל בן דרוסאי.

יש סתירה בעוד ראשונים, גם בחידושי הר"ן לא לגמרי ברור. הרא"ש אומר שאין איסור בישול בדבר שמבושל כמאכל בן דרוסאי, אבל זה לא לגמרי ברור, כי הרא"ש בסימן ב נראה מדבריו שאם זה לא מבושל כל צרכו כן יש איסור. ויש מחלוקת איך להבין את דבריו של הרא"ש – יש כאלה שהבינו שאין בכלל איסור בדעת הרא"ש, כך הבין הבית יוסף בדעתו; מאידך, הט"ז הבין שיש איסור דרבנן, כך הוא חושב, שיש איזו שיטת ביניים כזאת, שיש איזה איסור דרבנן.

אז יש לנו כאלה שחושבים שיש איסור דאורייתא, יש כאלה שחושבים שאין איסור בכלל, יש כאלה שחושבים שיש איסור דרבנן.

ג. שלוש הבנות בשיטת הרמב"ם

גם בדעת הרמב"ם הדבר הזה לא לגמרי ברור, הרמב"ם אומר:
המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור.

(רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ג)

אז פשוט דברי הרמב"ם שחייב על בישול מעל בן דרוסאי, וכך באר הבית יוסף בדעת הרמב"ם; מצד שני, האגלי טל אומר שלפי הרמב"ם יש רק איסור דרבנן מעל בן דרוסאי, ולמה הרמב"ם כתב 'פטור'? כי הרמב"ם כותב 'מבשל על האור', הרמב"ם רוצה להדגיש שאם הוא מבשל יש על האש, אפילו זה מבושל כל צרכו, עדיין יש איסור דרבנן. אז לכן הוא נקט בדרך הזו, אבל באמת הוא חושב שיש איסור דרבנן.

יש לנו שיטה שלישית, שיטת הדרישה, שהדרישה אומר שמותר לכתחילה! וכשהרמב"ם מדבר על 'מבושל כל צרכו' הוא מתכוון למבושל כבן דרוסאי, הוא מוכיח את זה ממקומות אחרים. לא נכנס עכשיו לדברים עצמם, אבל זו דעת הדרישה.

אז יש לנו שלוש שיטות בדברי הרמב"ם האם אנחנו אומרים שיש איסור תורה מעל בן דרוסאי, איסור דרבנן או מותר לכתחילה? ויש עוד ראשונים לכל אחד מהכיוונים. אני רק אגיד שיש עוד ראשונים שעולה מהם שיש איסור דאורייתא לבשל מעל בן דרוסאי, וזה שיטת רש"י והמגיד משנה, והתרומה, והסמ"ג, והסמ"ק, והגהות מיימוניות, והאור זרוע, והריב"א. תכף אנחנו נסביר קצת יותר.

ד. שולחן ערוך וביאור הלכה – איסור דאורייתא

בשולחן ערוך, סימן שיח ד, מה הוא פוסק? שולחן ערוך פוסק שיש איסור בישול אחר בן דרוסאי. פשוט השולחן ערוך משמע שמדובר על איסור דאורייתא, הוא אומר:

תבשיל שנתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול אם נצטנן. ואם לא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, שייך בו בישול אפילו בעודו רותח.
(שולחן ערוך אורח חיים סימן שיח סעיף ד)

אז השולחן ערוך פסק שיש איסור דאורייתא בבישול אחר בן דרוסאי. הביאור הלכה קצת מתפלא, והוא אומר:

אפילו בעודו רותח – כן הוא דעת הרמב"ם וטור וכן משמע בתוספות ל"ט ד"ה כל ע"ש אך בתוספות ריש פרק כירה ד"ה חמין ותבשיל משמע דכל שנתבשל כמאב"ד מותר להחזיר. והנה לפלא היה בעיני מתחלה על פסק המחבר שסתם כדעת הרמב"ם דהלא הרבה ראשונים חולקין ע"ז והם הרמב"ן בחידושו ורבינו יונה והרשב"א והרא"ש והר"ן והמאירי כולם פוסקין דמכיון שנתבשל כמאב"ד שוב אין בו משום בישול ומותר להחזיר בשבת לתנור גרוף מן הגחלים אף שהוא חם ויכול לגמור הבישול ע"ז

(ביאור הלכה סימן שיח סעיף ד)

יש הרבה ראשונים שלא חושבים כמו הרמב"ם, והם מתירים. למה השולחן ערוך החמיר וכתב 'איסור דאורייתא' בבישול אחר בן דרוסאי? ואז הוא אומר שהוא חיפש ומצא:

אמנם מצאתי אח"כ דגם דעת הרמב"ם לאו דעת יחידאה היא דהרבה מן הראשונים שסוברין כמותו והוא האור זרוע הגדול מצדד ג"כ כן ע"ש במלאכת אופה וגם מביא שם כן בסוף דבריו בשם פירוש הריב"א ועוד מצאתי חבל ראשונים דקיימי בחדא שיטתא דעד שנגמר בישולו כל צרכו יש בו משום בשול והוא ספר התרומה והסמ"ג והסמ"ק והגה"מ שכתבו שיזהר שלא יוסיף כיסוי משתחשך על הקדרה שלא נגמר בישולה

**כל צרכה מפני שממהר בישולה עי"ז והעתיקם הטוש"ע
לעיל בסימן רנ"ז סעיף ד' וע"כ דסבירא להו דיש בזה
איסור דאורייתא.**

הוא אומר שאני אחרי זה חיפשתי וראיתי שבאמת גם הרמב"ם
הוא לא יחידי, ויש כל מיני ראשונים שחושבים כמותו. למרות
שזה היה נראה כאילו השולחן ערוך פסק נגד רוב הראשונים, אבל
באמת יש הרבה ראשונים כאלה. ואז הוא אומר, מה יש להגיד
למעשה:

**היוצא מדברינו דהרמב"ם ורש"י והתרומה והסמ"ג
והסמ"ק והגה"מ ואור זרוע והריב"א והטור כולם סוברים
דיש בזה משום בישול וע"כ אין לזוז למעשה מפסק
השו"ע ובפרט דהוא דאורייתא.**

כלומר, הוא אומר, למעשה אי אפשר להקל בזה.

**ומ"מ נראה דבדיעבד אם החזיר הישראל הקדירה
במקום חם דהיינו לתנור גרוף נדאל"ה אסור משום חזרה
לכו"ע וכנ"ל בסימן רנ"ג אין לאסור התבשיל בדיעבד.**

כלומר, בדיעבד הוא מוכן להקל בדבר הזה.

ה. פמ"ג: כל שיש ספק פלוגתא – אין לאסור בדיעבד

עכשיו, רק אני אגיד – למה אין לאסור? הביאור הלכה מביא בסוף
דבריו כלל חשוב:

**וכמו שכתב הפמ"ג בס"ק יו"ד דכל שיש ספק פלוגתא אי
הי בישול אין לאסור בזה בדיעבד.**

הרבה פעמים יש לנו מישהו שעשה משהו, הוא עשה משהו בשבת
שאנחנו יודעים שהוא לא בסדר. הפרי מגדים קבע כלל – אם יש
על מי לסמוך, אם יש שיטת ראשונים שחושבת שזה בסדר,
בדיעבד זה יהיה בסדר. במקרה שלנו, כיוון שיש הרבה ראשונים
שחושבים שמעל בן דרוסאי אין איסור בישול, אז בדיעבד אם

אדם שם על הפלטה בשבת משהו מעל בן דרוסאי – אנחנו לא
נאסור. כך אומר המשנה ברורה.

אני רק אגיד בסוגריים, הכלל הזה מאוד חשוב לדעת אותו, הרבה
פעמים בחיים אנחנו נתקלים בכל מיני דברים שמישהו עשה,
בדיעבד אנחנו אומרים 'טוב, אם יש על מה לסמוך אז יהיה מותר'.
למרות שיש כמה וכמה יוצאים מן הכלל במשנה ברורה עצמו,
שהוא פוסק נגד הכלל שהוא מביא כאן עכשיו, אבל לא נכנס לזה
כרגע, זה יותר שייך לדין 'מעשה שבת'.

אבל המשנה ברורה אומר, למעשה אנחנו מחמירים גם בבישול
מעל בן דרוסאי.

אבל למרות זאת, תמיד הדבר הזה יהיה בגדר ספק. איפה למשל
הלכה למעשה יש לנו את זה? שאלה ששואלים הרבה אנשים,
רוצים להכין משהו בשבת.. זה אולי יכול להיות בחמין לפעמים,
יכול להיות בצ'ולנט, זה לא הדוגמא שחשבתי עליה, אבל יכול
להיות. למשל, אם אדם רוצה לגנוב צ'ולנט בלילה, וכשהוא לוקח
בלילה אז זה מבושל אבל לא לגמרי, בבוקר זה יהיה מבושל לגמרי,
עכשיו הדברים עדיין קצת קשים, זה לא בישול מלא, זה מעל בן
דרוסאי. אז מה הבעיה שיש? קודם כל, עצם ההוצאה אולי
בעייתית, כי זה על האש, וזה מגיס בדבר שלא מבושל כל צרכו, אז
אולי הערבוב הזה עוזר לכל השאר להתבשל. ודבר שני, להרים את
המכסה זה בסדר, השאלה אם מותר לך להחזיר את המכסה? כי
כשאתה מחזיר את המכסה אתה מקרב בישול, ואם זה לא מבושל
לגמרי יהיה לך אסור להחזיר את המכסה.

הפנקא מינה שאני התכוונתי היא אחרת, אבל הבאת נפקא מינה
טובה, חמין זה נפקא מינה טובה. אני התכוונתי למנה חמה. יש
מנות חמות שהן לא מבושלות לגמרי, עשו להן בישול, כי הרי אתה
שם מים וחמש דקות זה מוכן, בלי בישול, עשו שם כבר תהליך.
אבל הרבה פעמים זה לא מבושל לגמרי, והשאלה היא האם יש

איסור בישול במנה חמה בשבת. אז באמת בסוף אולי כלי שני או כלי שלישי זה פתרון, אבל זאת שאלה שיש מקום לבחון אותה. גם אם זה כלי בישול, יש כאלה שבאמת יאסרו על פי החזון איש, ויש כאלה שיגידו על פי הרב פיינשטיין שגם כלי בישול בכלי שלישי אנחנו תמיד מתירים, כמו שהוא מתיר בתה, אור חיים חלק ד סימן עד באגרות משה.

אם היינו אומרים שזה מבושל, שמאכל בן דרוסאי זה מבושל, אז היינו מתירים בכל מקרה, היינו מקילים עוד יותר בזה. אבל אנחנו לא אומרים שזה מבושל, אנחנו מוכנים לצרף את זה לספקות. עכשיו, מה שנשאר לנו לעשות שאנחנו לא נעשה עכשיו – א' נשאר לנו לברר את הסברא, מה סברת המחלוקת אם יש בישול אחר בן דרוסאי או לא, אנחנו רק אמרנו את השיטות אבל לא אמרנו את ההגיון. מה ההגיון ומה הסברה להגיד שיש איסור בישול מעל בן דרוסאי או שאין איסור מעל בן דרוסאי – זה דבר אחד; דבר שני זה לעבור לנושא המרכזי כאן, וזה בישול אחר בישול בלח, בנוזל, כל המחלוקת הגדולה אם מותר לחמם בשבת עוף עם רוטב, מרק – כל החמומי אוכל בשבת, זה למעשה הנושא שאנחנו נדבר עליו. את זה נמשיך בעזרת ה' בשיעור הבא ביום רביעי.